

Demokrātija ir tiesības skaitīt: nē interneta vēlēšanām

Godājamais Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja kungs, cienījamie un godājamie Centrālās vēlēšanu komisijas locekļi – jubilāri, dāmas un kungi!

Šopavasār presē parādījās pirmās ziņas par interneta vēlēšanām Latvijā pēc valsts sekretāru sanāksmē apstiprinātās koncepcijas “Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”. Šī gada martā publicēju rakstu portālos „Delfi” un „IR” “Interneta vēlēšanas – quo vadis?” - par riskiem, atbildību un citu valstu pieredzi no tehnoloģiskā aspekta. Šodien nevienu rakstā minēto argumentu neatkārtosu.

Šā gada 3.aprīlī notika Latvijas Atvērto tehnoloģiju asociācijas (LATA), Centrālās vēlēšanu komisijas (CVK), Satiksmes ministrijas (SM) un Latvijas Valsts radio un televīzijas centra (LVTRC) tikšanās, kurā SM un LVTRC atbildēja uz LATA norādītajiem vispārzināmajiem riskiem interneta vēlēšanu sakarā. Nevienu no septiņiem LATA identificētajiem riskiem, kas saistīti ar drošām, aizklātām, brīvām vēlēšanām, iespējamo vēlēšanu procesa nograusšanu un rezultātu viltošanu, koncepcijas autori nespēja atspēkot. Vienīgais, kam LATA piekrita, bija SM un LVTRC argumenti astotajam iebildumam, ka pieļaujami privāti interneta vēlēšanu iecirkņi, kam vēlēšanas ir peļņas avots.

LATA biedru paustie viedokļi bija šādi:

- IBM Latvija: “IBM ir iztērējusi desmitiem miljardu dolāru drošu sistēmu izstrādē, bet drošu aizklātu vēlēšanu sistēmu nevar uzbūvēt”,
- LU: “LU datorzinātņu profesori ilgi sprieda un nonāca pie secinājuma, ka nezin drošu risinājumu principā”,
- Oracle Latvija: “Pasaulē nav droša risinājuma. Kādēļ skriet un pretendēt būt par pirmajiem? Tikko būs pirmais drošais piemērs, tad steigšim būt godpilnie otrie”,
- autors: “Neviens pasaulē nemāk uzbūvēt drošu, aizklātu un brīvu vēlēšanu sistēmu ar attālinātu balsojuma ievadišanu, kas pat nav pieslēgta pie Interneta un kuru lieto tikai vēlēšanu vajadzībām”.

Šos argumentus viena no CVK locekļiem rezumēja apmēram šādi: “redziet, te ir progresīvi, ar iniciatīvu apveltīti jauni progresa entuziasti (tas par Boktas kungu un Kiršteina kungu no LVTRC, Caunes kungu no SM), bet jūs (tas par IBM, Oracle, LU, Lattelekom un autoru) tik kritizējat kā jau stagnāti, kas pretojas visam jaunajam un progresīvajam. Labāk būtu uzrotījuši piedurknes, nākuši talkā un uztaisījuši to drošo sistēmu”. Nepateikts, bet acīmredzami domāts bija: “lai CVK locekļi varētu pildīt viņus izvirzījušo partiju programmās ierakstīto”. Ja būtu notikusi 3.aprīļa tikšanās reizē nolemtā godīgā un atklātā publiskā diskusija, tad es šodien te neuzstātos.

Diemžēl turpmākā koncepcijas virzīšana notika pilnīgā slepenībā, ignorējot IT profesionālo asociāciju un pilsoniskās sabiedrības viedokli. Laikam visi valsts ierēdņi bija tā aizņemti ar radaru tematikas publisku apspriešanu, ka interneta vēlēšanām pietrūka kapacitātes.

Krimināllikuma 90.pants “Par apzinātu personas kavēšanu brīvi realizēt tiesības vēlēt deputātus un tikt ievēlētam vai brīvi piedalīties saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem rīkotajā tautas nobalsošanā, lietojot vardarbību, viltu, draudus, uzpirkšanu vai citā prettiesiskā veidā” un 92.pants “Par vēlēšanu vai tautas nobalsošanas dokumentu viltošanu vai balsu apzināti nepareizu saskaitīšanu, kā arī par apzinātu aizklātas balsošanas pārkāpšanu” paredz konkrētu personu atbildību, jo Krimināllikuma 10.panta 2.punktā minētais izņēmums “Šajā likumā paredzētais nodarījums nav krimināli sodāms, ja persona neparedzēja, tai nevajadzēja un tā nevarēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespēju” varētu tikt piemērots tikai gadījumā, ja koncepcijā minētie argumenti par interneta vēlēšanu ieviešanu būtu vienīgie, un 3.aprīļa diskusija nebūtu notikusi.

Zīmīgi, ka koncepcijas stūrā ir atbildības “izsmērēšana” starp valdību, SM, LVTRC, CERT un Datu valsts inspekciju (DVI), un būs vēl daudzi citi, no kuriem pirks pakalpojumus, auditus, atzinumus, ekspertīzes utt. Tomēr Latvijas pilsoniskajai sabiedrībai ir tiesības zināt, kurš personiski ir un būs atbildīgs par aizklātu, brīvu un godīgu vēlēšanu sistēmas likvidācijas mēģinājumu Latvijā? 3.aprīļa sanāksmes galvenais koncepcijas aizstāvis Kiršteina kungs vairs LVTRC jau nestrādā.

Steigā un slepenībā šā gada 13.jūlijā Ministru kabineta kancelejā iesniegtā koncepcija valdības apstiprināšanai liecina, ka ar lielu varbūtību koncepcija tiks pieņemta valdībā Saeimas brīvdienu laikā, kad ministru prezidents atvaļinājumā, varbūt jau 23.jūlijā. Brīvdienas baudošie deputāti un ministri vai nu būs ķīlnieki, vai nu izliksies par ķīlniekiem, ja nu kas vēlāk noies greizi. Partokrātijas viena no pamatpazīmēm ir procesus

organizēt tā, lai kolektīvā bezatbildība aizstātu jebkādu personīgo atbildību. Likumdošanu par interneta vēlēšanām pēc tam uzrakstīs atbilstoši valdībā apstiprinātai koncepcijai. Eleganti.

Latvijā pēdējos 20 gadus valdījusi Alberta Šveicera definīcijai atbilstoša partokrātija - mazas ļaužu grupas neredzama vara pār tautu, likumdevēju un izpildvaru visos līmeņos. Partokrātijai galu vajadzēja darīt Zatlera rīkojumam Nr.2, taču nevajag ļauties ilūzijām - partokrātijas atliekas cenšas izdzīvot, pie tam nemaskējoties mēģinot likvidēt demokrātijas tautai piešķirtās tiesības ne tikai balsot, bet arī skaitīt balsis. Un tiesības neviens nedāvina vai neatņem savu iegribu vadīts. Tiesības ir kaut kas tāds, ko neviens nekādos apstākļos nevar atņemt. Atcerēsimies dižpartokrātu Staļinu: “Nav svarīgi, kā nobalso, svarīgi, kā saskaita”.

Vācija ir paraugs visai Eiropai ne tikai ekonomikā, bet arī konsekventā demokrātijas principu realizācijā. Vācijā no 1975.gada vēlēšanu iecirkņos tīri pragmatisku apsvērumu dēļ drīkstēja lietot mehāniskas ierīces, no 1999.gada arī elektroniskas un programmējamas ierīces. 2001.gadā Vācijas iekšlietu ministrs Oto Šili paziņoja, ka 10 gadu laikā Vācija bundestāgu vēlēs internetā. Sajūtot barotni, uzradās liels daudzums valsts finansētu “pētījumu” par “drošām” interneta vēlēšanu shēmām – līdzīgām kā Boktas kunga šodien prezentētajā koncepcijā. Pilsoniskās sabiedrība protestēja, ieskaitot patriotiski noskaņotās hakeru organizācijas. ASV Centrālā izlūkošanas pārvalde brīdināja par Al Qaeda teroristu plāniem tehniskiem līdzekļiem grozīt vēlēšanu rezultātus 2009.gada septembrī. Tā rezultātā 2009.gada 3.martā Vācijas Augstākā tiesa pieņēma lēmumu vēlēšanu procesā aizliegt lietot jebkādas ierīces, kuru darbību pilsoniskā sabiedrība nevar kontrolēt bez jebkādam speciālām zināšanām. Un 2005.gada vēlēšanas, kurās vēlēšanu iecirkņos lietoja elektroniskas ierīces 2 miljonu balsojumu apstrādei, šī iemesla dēļ pasludināja par antikonstitucionālām.

Vācijas nauda mums visiem patīk, kad esam nospēlējušies līdz kliņķim, bet Vācijas piemēru demokrātijas principu konsekventā ievērošanā, kas balstīti uz ANO Vispārīgās Cilvēktiesības Deklarācijas 21.panta 3.punktu, Latvijas provinciālā partokrātija atļaujas pat publiski neapspriest. Aicinu Satversmes Tiesas priekšsēdētāju Kūtra kungu un tiesībsargu Jansona kungu informēt Latvijas pilsonisko sabiedrību, kā iniciēt demokrātisku vēlēšanu sistēmas aizsardzības normatīvo aktu pieņemšanu Latvijā līdzīgi, kā tas ir Vācijā.

ANO Vispārīgās Cilvēktiesības Deklarācijas 21.panta 3.punkts nosaka: “Tautas

gribai ir jābūt valdības varas pamatam; šai gribai ir jābūt izteiktai periodiskās un godīgās vēlēšanās, kam jābūt vispārējām un vienlīdzīgām un kurās jāizmanto aizklāta balsošana vai citas līdzvērtīgas procedūras, kas nodrošina vēlētajū brīvas gribas izpausmi.”

Zīmīgi, ka Boktas kungs šodien savā prezentācijā, aprakstot prasības vēlēšanām, jauši vai nejauši piemirst prasību “godīgas vēlēšanas”. Ja izlaiž vārdu “godīgi”, tad šo interneta vēlēšanu koncepciju var apspriest un tās realizāciju, kas nevar nodrošināt godīgas vēlēšanas principā, ieviest. Bet kam tas ir vajadzīgs?

Par godīgumu - varu ieteikt klausītājiem internetā iepazīties ar trim tikai vienā 2004.gadā pamācošām tehniskiem līdzekļiem nostrādātām blēdībām prezidenta vēlēšanās Ukrainā, Venecuēlā un ASV, kā arī ar e-vēlēšanās lietoto elektronisko iekārtu manipulāciju demonstrējumiem televīzijā Holandē, Vācijā, ASV utt.

Varbūt Latvijas valsts televīzija varētu uzņemties iniciatīvu šo materiālu demonstrēšanā? Un šajos gadījumos elektroniskās ierīces pat nebija pieslēgtas internetam. Tad Vācijas Augstākās tiesas 2009.gada 3.marta sprieduma pamatotība būs acīmredzama katram skatītājam.

Šā gada 25.aprīlī pasaulē lielākā e-vēlēšanu kompānija SCYTL sniedza prezentāciju Rīgā. Daži fakti: interneta vēlēšanu sistēmu šajā uzņēmumā attīsta 145 cilvēki, 11 gadi pagājuši pētījumos, pirms iziet tirgū ar pirmo izstrādi, izskatīja vairākus tūkstošus ar datu drošību saistītu patentu, 41 patentu lieto savā izstrādē. SCYTL neapgalvo, ka SCYTL risinājums ir drošs, bet saka, ka tic, ka ir drošs un ka viņiem nebūs tās problēmas, kas ir mūsu ziemeļu kaimiņiem. SCYTL 2012.gada janvārī nopirka ASV lielāko vēlēšanu privāto organizētāju SOE. Un SCYTL izpilddirektors Pere Valles bija lielākais ziedotājs B.Obamas 2008.gada vēlēšanu kampaņai. Paši ziedo, paši piegādā vēlēšanu tehnoloģijas, paši organizē rezultātu paziņošanu. Arī eleganti, vai ne? Koncepcijas autoriem ir vēl, ko mācīties.

Un cik patentu koncepcijas autori izstudējuši? Un cik gadus mācījušies? Un kā koncepcijas “favorīts” LVRTC taisās garantēt, ka nevienam no LVRTC darbiniekiem nekādos apstākļos nebūs iespēja nomainīt vienu mikroshēmu, kurā iemontēts radio uztvērējs, kas ļauj kādu no datoriem pārprogrammēt no attāluma? Un kā garantēt, ka aparātūras ražotājs balsu skaitīšanas datorā nav iebūvējis šādu radiočipu it kā ar svētu mērķi - novērst nedemokrātisku spēku nākšanu pie varas? Šādu jautājumu virkni varētu ilgi turpināt, tikai atbildes diez vai kādreiz būs.

Pasaulē lielākā interneta vēlēšanu autoritāte ir Masačūsetas tehnoloģiskā institūta

profesors Rons Raivests (*Ron Rivest*), kurš ir absolūtais plaši lietotu kriptogrāfijas algoritmu čempions pasaules vēsturē, atcerēsies kaut vai tikai pirmo plaši un līdz šai dienai lietoto jaucējfunkciju MD5 un publiskās šifrēšanas *de facto* standartu RSA. Rons Raivests brīdina, ka interneta vēlēšanas ir fantāzija un ka jāpaiet vismaz 20 gadiem, lai varētu cerēt uz kaut ko, kas no drošības viedokļa varētu aizstāt tradicionālās papīra vēlēšanas. Nav nekādas garantijas arī pēc 20 gadiem, jo 25 iepriekšējos pastāvēšanas gados internets nav kļuvis ne par matu drošāks. Bez audita iespējas pārbaudīt katra balsojuma pareizību un pareizas balsojumu saskaitīšanu godīgu vēlēšanu sistēmu izstrādāt nav iespējams. Viņa citāts no RSA 2012.gada konferences noslēguma: “*Secure internet voting is a bit like phrase “safe cigarettes”*” (tulk. – apgalvojums „drošas interneta vēlēšanas” ir gluži tas pats kā apgalvojums „drošas cigaretes”).

Rons Raivests strādā pie tradicionālo vēlēšanu drošības uzlabošanas tēmas gan kriptogrāfiskām, gan citām metodēm. Un viņa skolnieks par kriptogrāfisko metožu tēmu šajā jomā ir jaunais latviešu talants Madars Virza. Kādēļ koncepcijas autoriem neinteresēja profesionāļa Madara un citu Latvijas datorzinātnieku viedoklis? Valsts gaišāko spēku ignorance arī ir viena no partokrātijas pamatpazīmēm. Lūk, virziens, kurā jāstrādā CVK.

Jebkura tehnoloģiska servisa nepieciešams nosacījums ir uzticams pakalpojumu sniedzējs. Igaunijas kriptoloģijas autoritātes Helgera Lipmaa iestrādes Norvēģijas vēlēšanu sistēmā ir balstītas uz Norvēģijas pastu kā vēsturiski uzticamu pakalpojumu sniedzēju. Starp citu, Helgera Lipmaa uzskati par igauņu kā vienīgo interneta vēlēšanu sistēmu, ko pasaulē lieto parlamenta vēlēšanās, ir diplomātiski vēsi. It kā nepatriotiski, bet profesionāli.

Bet kur Latvijā atrast uzticamu pakalpojumu sniedzēju? Atcerēsies Latvijas pasta mežā izmestos vēstuļu maisus. LVRTC digitālgeita vēl nav beigusies, bet tiek uzsākta jauna “voutingeita”. Ja atceramies digitālgeitu, gribas pajautāt: vai voutingeitas potenciālie patiesā labuma guvēji ir plānoti pašmāju bāleliņi vai aizjūru onkuļi?

Visiem Latvijas valstiskās neatkarības atbalstītājiem jāsaprot un jāielāgo viena ābece patiesība: pašreizējās Satversmes un ANO Vispārīgās Cilvēktiesības Deklarācijas redakcijas pieļauj interneta lietošanu vēlēšanu procesā, bet tikai rezultātu verificācijas un audita vajadzībām, ne fiziskā balsojuma akta veikšanai.

Ierosinu CVK mēģināt pierunāt Madaru Virzu un citus Latvijas datorzinātniekus – teorētiķus iesaistīties Latvijas tradicionālās vēlēšanu tehnoloģijas uzlabošanas darbā. Un varbūt arī pašu Ronu Raivestu?

Šodien svētki - CVK 90, tādēļ vēlu visiem CVK locekļiem kā Latvijas valstiskās neatkarības garantiem atbrīvoties no partokrātijas atlieku žņaugiem, celt profesionālo kvalifikāciju, izglītēt savu partiju biedrus un pilsonisko sabiedrību, lai uz 100. CVK gadadienu Latvija būtu paraugs visai pasaulei, kā vēlēt visaizklātāk, visbrīvāk, visgodīgāk, visdrošāk, visdemokrātiskāk (bet varbūt jau vismeritokrātiskāk, bet par to citreiz), kas izmantotu uz to laiku stiprākos matemātikas un kriptogrāfijas sasniegumus. Un pietiekami daudz veselības, darba prieka un arī naudiņas, lai šis novēlējums piepildītos!

To pašu vēlu arī visiem ierēdņiem, kuri pašreiz iesaistīti šai bezcerīgajā interneta vēlēšanu afērā. Šaubu gadījumā, kad nezināt, kā rīkoties, vienmēr atcerieties Džona Kenedija (*John F. Kennedy*) teikto: *“The very word „secrecy” is repugnant in a free and open society; and we are as a people inherently and historically opposed to secret societies, to secret oaths and to secret proceedings”*. Es to saprotu tā: “Pats vārds *slepenība* ir pretīgs un riebīgs brīvā un atklātā sabiedrībā, un mēs kā cilvēki iedzimti un vēsturiski esam pretstatīti slepenām biedrībām, slepeniem zvērestiem un slepenai rīcībai”.

Nobeigt gribu ar Atmosdas laikā Mavrika Vulfsona teikto: “Latviešu tauta, esi vienota un stipra!”. Šodien viņš piebilstu: “Un modra!”.